

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/10/laszlo-janos---fulop-eva-a-tortenelem-erzelmi-reprezentacioja-tortenelemkonyvekben-es-naiv-elbeszeseekben-01-03-02/>

László János – Fülöp Éva

A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

Vizsgálatunk egy, a magyar nemzeti identitás érzelmi szerveződését megcélzó kutatássorozat részét képezi. Egy korábbi munkánkban¹ ugyanezeknek, a jelen vizsgálatban is alkalmazott történelem tankönyveknek és naiv elbeszéléseknek az elemzését végeztük el a csoportközi viszonyok érzelmi folyamatai szempontjából releváns szociálpszichológiai paradigmák (pl. infrahumanizáció, nyelvi kategória modell, valencia tekintetében megjelenő elfogultság) alapján. Abból indultunk ki, hogy a történelemkönyvek és történelemről szóló naiv elbeszélések, mint jelentős csoportnarratívumok, alkalmasak lehetnek a nemzeti identitás élményszervező és jelentésadási mintázatainak feltárására. Akkori eredményeink rámutattak arra, hogy a csoportközi helyzetekben megjelenő érzelmek magyarázatául szolgáló megközelítések sok esetben figyelmen kívül hagyják a csoport-alapú érzelmek és a csoport történet kapcsolatát, a magyarok reprezentációjában történelmi kontextusban megjelenő érzelmek nem mutattak illeszkedést ezeknek az érzelmeket magyarázó koncepcióknak a jóslataival. A csoportközi viszonyok történelmi aspektusát számításba véve kísérleti elrendezésben vizsgáltuk a valós történelmi eseményekhez kapcsolódó csoportalapú érzelmeket², melyben a magyar csoport jellegzetes érzelmi mintázatát mutattuk ki. Történelmi konfliktus helyzetekben a magyarok jellemző érzelmei a félelem, a remény, a lelkesedés, a csalódás és a szomorúság voltak. Eredményeink alapján úgy véltük, hogy a nemzet történelmi pályája – vagyis pozitív és negatív eseményeinek egyedi szekvenciája – olyan jellegzetes érzelmenkonfigurációt von magával, mely a nemzeti identitás részévé válik. Ezek alapján bevezettük a történelmi pályáérzelmek fogalmát, melyen olyan emóciókat értünk, amelyek egy adott nemzet ismétlődő történelmi eseményeinek szerveződése nyomán érzelmi válaszkészség formájában jellemzővé válnak rá és konzekvensen visszatérő érzelmeknek tekinthetők a történelmi reprezentációkban. Ezeknek a

kutatási eredményeknek az ismeretében újabb analízisnek vetettük alá a történelem tankönyvek és naiv elbeszélések érzelem-találatait, melyeket Bibó István társadalom-lélektani folyamatokat leíró megközelítéseire alapozva, a magyar nemzet történelmi tapasztalatainak fényében jóval árnyaltabb módon, a történelmi pálya érzelmek koncepciójának felhasználásával tudunk értelmezni.

Kollektív emlékezet, történelem, nemzeti identitás

Jan Assmann az emlékezés kultúrájáról elmélkedve megállapítja, hogy a múlt az által keletkezik, hogy az ember viszonyba lép vele³.

Egy csoport által megőrzött és a társas kommunikáció által fenntartott tapasztalatok összességére utal Maurice Halbwachs (1925, 1941, 1950) kollektív emlékezet fogalma⁴. Halbwachs az emlékezés társadalmi meghatározottsága mellett érvel. Úgy tartja, hogy bár az egyén az, aki emlékezettel rendelkezik, az emlékezőképesség lehetetlen volna azok nélkül a vonatkoztatási keretek nélkül, melyet a közösségi lét biztosít az individuum számára⁵.

Assmann a kollektív emlékezetet az identitás alakításában betöltött szerepe figyelembe vételével tárgyalja. A kollektív emlékezetet a kommunikatív és kulturális emlékezet tartományára osztja fel. A kulturális emlékezet az ősi történeteket, eredettörténeteket, az abszolút múlt eseményeit tartalmazza, míg a kommunikatív emlékezet a közelmúlt élményeit foglalja magába, körülbelül az előző 80-100 évből. A kommunikatív emlékezet a társas interakciókon keresztül marad fenn, képlékeny, jobban igazodik a jelen identitásszükségleteihez és részesülhetnek benne mindazok, akik tudomást szereznek az eseményeiről. A kulturális emlékezet, amely a csoport eredetére vonatkozó megalapozó emlékezésnek számít, inkább kötődik az írásos kultúrához, sokszor kanonizált formát ölt, átadása pedig az arra szakosodottak privilégiuma.⁶

A kollektív emlékezetben azok az események maradnak fenn, amelyek összhangban állnak a csoport identitásával. A kollektív emlékezet nemcsak azt mondja meg, hogy mi az, amit a csoport megőrzésre érdemesnek tart, hanem az események szerveződésének hogyan-ját is. Ez nem jelent mást, mint azt, hogy a cselekmény tartalmazza azokat az értékelő dimenziókat, érzelmi válaszok-

mintázatokat, coping-stratégiákat is, amelyek kongruensek az önazonosság szempontjaival.

A csoport emlékezetének különös jelentőségű együttes élményei⁷ jelennek meg a csoport kitüntetett narratívumaiban, melyek áthagyományozódnak a további generációk számára. A történetek beavatottjaivá válni annyit jelent, mint osztozni a csoport lényegiségében, a narratívumok a megőrzés által lehetővé teszik az egymás után következő generációk egymáshoz kapcsolódását, közös identitásuk fenntartását a folytonosság biztosítása által⁸.

Az érzelmek tekintetében megélt összetartozás, együttesség feltételezi az affektív reakciók egymáshoz konvergálását. Traumatikus események esetén különös jelentősége van az együttességnek, a közös élményeknek való kitettségnek, a feldolgozás kényszerítő erejének. A csoport számára közös feladattá válik az egységes reprezentáció, a valamelyest egybevágó narratív forma kialakítása.

A történetírás posztmodern diskurzusa megkérdőjelezi a történelemnek a valóság visszaadására való alkalmasságát és feladatát, helyébe pedig a megértés, az elbeszélhetőség kritériumait állítja. A történelmi tudás narratív természetével szemben az érvelő tanulmányok⁹ olyan konstruktív eljárásnak tekintenek a történetírásra, mint ami nyelvi eszközökkel képes a múltbeli eseményekhez fűződő jelentésadásra¹⁰.

Bruner a pszichológiai és kulturális valóság megteremtésének eszközeként tekint a narratívumra¹¹. A narratívum nyelvi-strukturális jellemzőinél fogva a személyeket a kollektív szimbólumokhoz, tudáshoz, jelentésekhez kapcsolja. A történelmi szövegek ennek megfelelően arról tudósítanak, hogy az adott csoport miként konstruálja a körülötte levő társas valóságot. A történelmi szövegek tulajdonságait illetően megfelelnek a narratívum kritériumainak. A történelmi reprezentációk azáltal, hogy koherenciával, értékeléssel, ágenciával, téri-idői szerveződéssel látják el az események leírását, egyfajta pszichológiai irányultságot hoznak létre és tesznek hozzáférhetővé. Másképp szólva a perspektíva-teremtés eszközeivel élnek és empátia kiváltására alkalmasak¹². A történelmi tapasztalatok gyakran kognitív narratív mintázatok¹³ formájába rendeződnek, melyek strukturálják és értelmezéssel látják el az újonnan bekövetkező eseményeket. Ezek a mintázatok a csoport alapvető identitásszükségleteihez igazodnak, és gyakran észrevétlenül formálják az élményszerveződést.

A csoporteseményekhez kapcsolódó érzelmek jelentik az egyik legjelentősebb aspektusát a múlt reprezentációjának. A történelmi reprezentációban visszatérő narratív mintázatok az érzelmi viszonyulások szerveződésében is megnyilvánulhatnak, és beépülhetnek a nemzeti identitásba. Ennek vizsgálatát ezúttal a hivatalos történetírás objektumaiban, az iskolai tankönyvekben és a laikus személyek által generált történelmi elbeszélésekben vizsgáltuk.

Tankönyvek – néphistória

Egy közösség, így pl. egy nemzet működésének fontos folyamata a beavatás, a tagsághoz szükséges kulturális eszközökkel való ellátás, melyek a csoport fenntartásának legfőbb letéteményesei. Az oktatás az egyik legjelentősebb fóruma a kollektív emlékek – a múltból alkotott reprezentációk – átadásának. A történelemoktatás központi szerepet játszik abban a szocializációs folyamatban, amelyben a közösség új tagjai részeseivé válnak a nemzetnek azáltal, hogy osztoznak mindabban a tudásban, amin a csoport identitása alapul. A tankönyvek, mint a múlt elbeszélésének hivatalos narratívumai – természetesen a többi kulturális eszköz (intézmények, média, rendezvények, stb.) mellett – nemzeti identitásuk formálásban játszanak szerepet¹⁴.

A szájhagyomány által élő reprezentációk nagyobb változatosságot mutatnak, mivel egyéni élettörténetek, attitűdök, a nemzettel való azonosulás eltérő mértéke, föl- vagy alárendelt csoportokhoz való tartozás, ideológiai különbségek mind-mind alakíthatják a történeteket. A néphistóriai elbeszélések esetén sokkal inkább kell számolni azzal a hatással, hogy a vágyott történetnek megfelelően íródik át a valóság¹⁵ (White, 1981).

Gyáni felveti¹⁶, hogy a kanonizált formában megjelenő emlékezet korántsem élvez hegemoniát. A személyes emlékek sokasága, vagyis a népi emlékezet, sokszor a hivatalos kánontól elütő alakzatokat vonultat fel, ütköző emlékképeket, szubjektív perspektívában megjelenített, egyéni értékeléssel ellátott történeteket ad. Így jelentős különbségek lehetnek a kétféle reprezentáció között. Gyáni megjegyzi, hogy a hagyomány kanonizációja akkor eredményes, ha a személyes emlékezés érzelmi-tudásbeli alapjaira épít.

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

Minden, a változatosságot elősegítő tényező ellenére, Liu, Wilson, McClure és Higgins¹⁷ és László, Ehmann és Imre¹⁸ vizsgálatukban azt találták, hogy meglehetősen megegyező nézetek élnek az egyes etnikai és nemzeti csoportok között abban, hogy történetükben mely események és személyek azok, melyek megőrzésre méltóak, sőt a világtörténelem esetén is hasonló tendencia érvényesül¹⁹. Abban azonban, hogy a jelentős események miként reprezentálódnak és milyen értelmezést kapnak, már számottevő különbségek jelentkezhetnek, melyek ütközhetnek az érvényre jutásért. Ezek az eltérések természetesen az identitásszükségletek változatait tükrözik²⁰.

Vizsgálatunk különösen érdekes szempontja tehát, hogy összeveti a hivatalos és a népi emlékezet narratívumaiban őrzött reprezentációkat.

A vizsgálat

A módszer

A vizsgálati anyag az NKFP6-00074/2005. számú pályázata támogatásával összeállított, kb. 220 000 szóból álló szövegtörzs egyik részét tíz, a magyar történelem legjelentősebb eseményeit magukba foglaló általános – és középiskolai történelemkönyvekből vett szövegrészek képezték, melyeket különválogattunk aszerint, hogy a benne szereplő esemény hova tartozik valencia (pozitív-negatív), és a kollektív emlékezet típusa (kulturális-kommunikatív) szerint. A törzs másik felét 500 személy ezen eseményekről szóló naiv elbeszélése alkotta, hasonlóan a történelemkönyvekhez pozitív-negatív, illetve kulturális-kommunikatív emlékezeti szakasz felosztásban (1. táblázat).

Események	Pozitív	Negatív	Kulturális	Kommunikatív
Honfoglalás	Pozitív		Kulturális	
I. (Szent) István – államalapítás	Pozitív		Kulturális	
Tatárjárás		Negatív	Kulturális	
Török hódoltság (Hunyadi, Mohács, végvárak)	Hunyadi János győzelmei: pozitív	Mohácsi csata: negatív	Kulturális	
Osztrák-Magyar	1848-49-es	1848-49-es	Kulturális	

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

Monarchia	forradalom és szabadságharc kezdete: pozitív	forradalom és szabadságharc leverése: negatív		
Trianon		Negatív		Kommunikatív
II. világháború		Negatív		Kommunikatív
Holocaust		Negatív		Kommunikatív
1956-os forradalom	1956-os forradalom kitörése: pozitív	1956-os forradalom leverése: negatív		Kommunikatív
Rendszerváltás	Pozitív			Kommunikatív

1. táblázat: A magyar történelem jelentős eseményeiről szóló szövegrészek felosztása

Az eljárás

A narratív pszichológiai tartalomelemzés az elbeszélések és a pszichikus világ szerveződése között korrespondanciát feltételez. A nagy terjedelmű szövegek automatizált elemzésére a NooJ nyelvtechnológiai eszköz²¹ adta lehetőségeket használtuk. Narratív Kutatócsoportunk, melyben a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Intézete, az MTA Pszichológia Kutatóintézete, a Szegedi Tudományegyetem, a MTA Nyelvtudományi Intézete, valamint a MorphologicKft vesznek részt, olyan modulok kifejlesztésén dolgozik, melyek a szövegek pszichológiai szempontból jelentőséggel bíró tartalmi-strukturális jellemzőit kezelik. Az érzelemmodul létrehozása során az érzelemszavak összegyűjtésére egy korábbi munkafázisban került sor²², melyben a magyar nyelv összes érzelmi kifejezésének (igék, főnevek, melléknevek) válogatása történt két független kódoló közreműködésével. Az így létrejött érzelemszótár került be azután a NooJ nyelvtechnológiai fejlesztő környezetbe, melyben a szavak pontos nyelvtani környezetének meghatározásával alkalmunk nyílik a magyar nyelv sajátosságait szem előtt tartó nyelvtani szerkezet keresésre és a találatok csoportosítására. Az ellenőrző folyamatok és az érzelmek átélőinek, illetve fogadóinak azonosítása az Atlas.ti programmal történtek.

A tankönyvek és néphistóriai szövegek analízise, a bennük előforduló érzelmek kódolása és kategorizálása után megnéztük azok eloszlását az egyes csoportok között, majd a gyakoriságokat érzelmenként és érzelmek kategóriánként khí-négyzet próbával vetettük össze.

Érzelemcsoportok

Az egyes érzelmek odaítélésének elemzésén kívül két nagyobb csoportosító dimenziót alkalmaztunk, melyek érzékenyek lehetnek a csoportközi viszonyok jellegzetességeire.

Pozitív-negatív érzelmek

A legegyszerűbb és leginformatívabb csoportosítás az érzelmek valenciáját veszi tekintetbe. A valencia szerint történő elemzés információt közvetíthet arról, hogy az egyes csoportokhoz tartozó szereplők mennyire tekinthetők optimistáknak, mennyire nyitottak a világra, a kapcsolatokra, vagy milyen az önértékelésük stb.

Történelmi pályaérzelmek

Korábbi vizsgálatunkban²³ kísérletileg előállított, a magyar történelem alakulásában jelentős történést leíró szövegek segítségével vizsgáltuk, hogy melyek azok az érzelmek, melyeket a megkérdezettek megbízhatóan a magyar csoport tagjaihoz rendelnek a történelmi események kontextusában. A csoport-alapú érzelmek készletéből tizenhat olyan érzelmet válogattunk a vizsgálatba, melyekről úgy véltük, hogy informatívak lehetnek a csoport viszonyulási hajlandósága és a csoportközi viszonyok reprezentációjának szempontjából. Azt találtuk, hogy a *félelem*, a *remény*, a *lelkesedés*, a *szomorúság* és a *csalódás* érzésének tulajdonítása jellegzetesen a magyarokhoz kötődött, míg a büszkeség, az elégedettség, az utálat és a düh sokkal inkább más nemzetek részéről jelentek meg. Az olyan kollektív érzelmek, mint a szégyen, a bűntudat vagy a megbocsátás a kísérleti személyek tipikus reakciói voltak az adott történelmi szituációk kapcsán.

A kísérleti eredmények alapján bevezettük a történelmi pályaérzelmek fogalmát, melyen azokat az emóciókat értjük, amelyek egy adott nemzet történelmi eseményeinek szerveződése nyomán érzelmi válaszkészség formájában jellemzővé válnak rá, és konzekvensen visszatérő érzelmeknek tekinthetők a történelmi reprezentációkban.

Jelen elemzésben külön figyelmet fordítottunk a magyar történelmi pályához kapcsolódó érzelmekre és a kísérleti szituációval megegyező érzelm-mintázat megjelenését vártuk. Kollektív érzelmek (szégyen, bűntudat, megbocsátás) előfordulását nem feltételeztük történelemkönyvek esetén, azok legfeljebb a

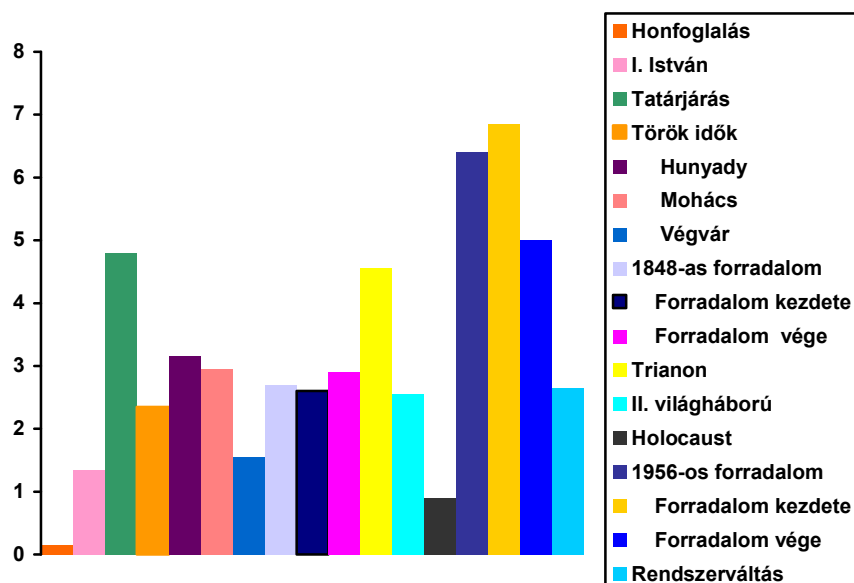
néphistóriai szövegekben bukkanhatnak fel, hiszen ezek az emóciók az aktív feldolgozás megnyilvánulásai, feltételezik az önvizsgálatot, melyek hivatalos narratívumba nem illenek.

Eredmények

A legtöbb érzellemmel ábrázolt események

A gyakorisági adatok úgy kaptuk, hogy az egy eseményhez tartozó narratívumban előforduló érzelmek számát megszoroztuk 1000-rel, majd elosztottuk a szövegben előforduló összes szó számával, kiküszöbölve ezáltal a különböző terjedelmű leírások okozta összemérhetetlenséget.

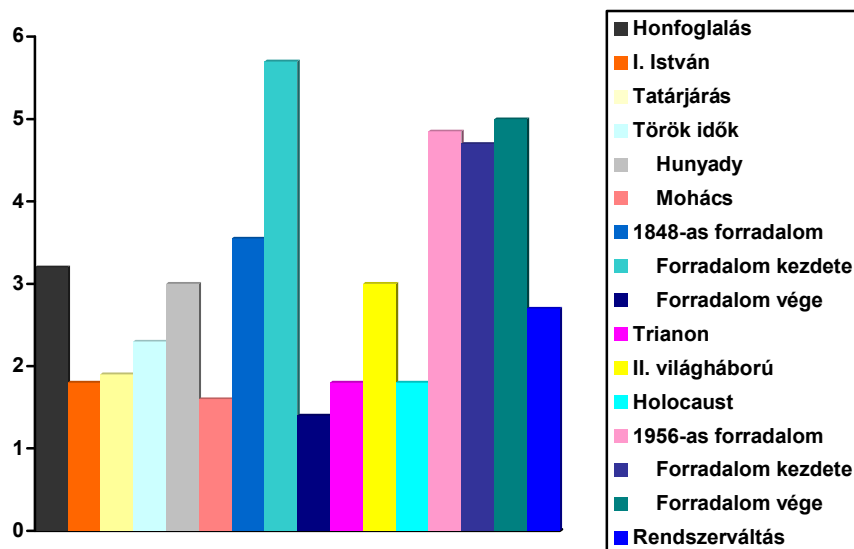
Az általános és- középiskolai tankönyvek eseményábrázolásában gyakorisági adataink szerint az 1956-os forradalom elbeszélése tartalmazza a saját csoport részéről megélt legtöbb érzelmet, a legkevésbé érzelmelekkel megjelenített esemény pedig a honfoglalás (1. ábra). Néphistóriai szövegekben az 1848-49-es forradalom és szabadságharc kirobbanásához kötődik a legtöbb érzelm a magyarok részéről, ugyanennek az eseménynek a kudarcos lezárulása hozza a legkevesebb érzelmet az elbeszélők narratívumaiban (2. ábra).

1. ábra: A magyaroknak tulajdonított érzelmek gyakorisága történelemkönyvekben

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

(Megjegyzés: a narratívumokban előforduló érzelmek számát megszoroztuk 1000-rel, majd elosztottuk a szövegben előforduló összes szó számával.)

2. ábra: A magyaroknak tulajdonított érzelmek gyakorisága néphistóriai elbeszélésekben

(Megjegyzés: a narratívumokban előforduló érzelmek számát megszoroztuk 1000-rel, majd elosztottuk a szövegben előforduló összes szó számával.)

A gyakorisági adatokkal statisztikai számításokat végeztünk χ^2 -négyzet próba alkalmazásával. A kulturális-kommunikatív dimenzióban összevetve a tankönyveket és naiv szövegeket azt kapjuk, hogy míg a kulturális emlékeknél nincs különbség az érzelmgyakoriság tekintetében, addig a kommunikatív emlékezet eseményeinél a néphistóriai narratívumokban jóval több érzelmi reakció említésével találkozunk ($\chi^2(1) = 6,37$ $p < 0,01$) (2. táblázat).

	Néphistória	Tankönyvek
Kulturális	3,74	3,91
Kommunikatív	5,05**	3,99

2. táblázat: A kulturális és kommunikatív emlékezet történeteiben előforduló érzelmek gyakorisága történelemkönyvekben és néphistóriai szövegekben

(Megjegyzés: a narratívumokban előforduló érzelmek számát megszoroztuk 1000-rel, majd elosztottuk a szövegben előforduló összes szó számával: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

A pozitív-negatív felosztásban nincs különbség történelemkönyvek és néphistóriai elbeszélések között, csupán a laikusok szövegeiben jelenik meg több érzelem a negatív történetekben a pozitívakhoz képest ($\chi^2(1) = 5,35$ $p < 0,05$) (3. táblázat).

	Pozitív	Negatív
Néphistória	3,32	4,58*
Tankönyv	4,05	3,98

3. táblázat: A pozitív és negatív történeteiben előforduló érzelmek gyakorisága történelemkönyvekben és néphistóriai szövegekben

(Megjegyzés: a narratívumokban előforduló érzelmek számát megszoroztuk 1000-rel, majd elosztottuk a szövegben előforduló összes szó számával: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

A leggyakrabban előforduló érzelmek

A narratívumokban előforduló 57-féle érzelem közül a három leggyakrabban megjelenőt tekintettük a csoport jellegzetes érzelmi reakciójának a történelmi események érzelmi reprezentációjában. Történelemkönyvek esetén a saját csoportnak tulajdonított érzelmek közül a félelem (78), a remény (68) és a lelkesedés (27) fordultak elő leggyakrabban, míg a külső csoportoknál ezek a félelem (19), a bizalom-bizalmatlanság (12), az öröm (12) és a tisztelet (12) voltak. Néphistóriai elbeszélésekben magyarok oldaláról a szenvedés (42), a félelem (32) és a lelkesedés (15) dominálnak, a remény (12) érzése rögtön utánuk következik. Más nemzetbelieknél pedig leggyakrabban az utálat (22), a szenvedés (17) és a tisztelet (13) érzései jelennek meg.

A következő lépésben a történelemkönyvekben és a néphistóriai szövegekben kchi-négyzet próba segítségével összevetettük a saját csoportnak és a többi nemzetnek tulajdonított érzelmek relatív gyakoriságát, melyet az egyes csoportoknak tulajdonított összes érzelem és az adott érzelmek előfordulási gyakoriságának hányadosából kaptunk. A táblázatokban abszolút számok szerepelnek, zárójelben pedig az összes előforduló érzelem. Az eredmények közül csak a statisztikailag szignifikánsakat közöljük a táblázatokban.

Történelemkönyvek

Mind a tíz jelentős történelmi eseményt figyelembe véve több szignifikáns eltérés mutatkozik a saját csoport és a külső csoport között a történelemkönyvekben az érzelmetulajdonítás tekintetében. A magyarokhoz nagyobb számban kötődik a szomorúság ($\chi^2(1) = 6,42$ $p < 0,01$) és a remény ($\chi^2(1) = 5,35$ $p < 0,05$), míg más nemzetek tagjaihoz az olyan érzelmek, mint a tisztelet ($\chi^2(1) = 10,16$ $p < 0,001$), a rokonszenv ($\chi^2(1) = 10,07$ $p < 0,01$), a bizalom ($\chi^2(1) = 5,29$ $p < 0,05$), a felháborodás ($\chi^2(1) = 5,15$ $p < 0,05$) vagy a lenézés ($\chi^2(1) = 8,52$ $p < 0,01$) (4. táblázat).

A történelmi pálya érzelmek tulajdonításában jelentős fölény tapasztalható a saját nemzet tagjaihoz kapcsolódóan ($\chi^2(1) = 10,02$ $p < 0,01$) (4. táblázat).

	Saját csoport (463)	Külső csoport (161)
Szomorúság	5,39**	0,62
Remény	14,68*	6,83
Tisztelet	1,94	7,45***
Rokonszenv	0,86	4,96**
Bizalom	3,02	7,45*
Felháborodás	1,29	4,34*
Lenézés	0	1,86**
Történelmi pálya érzelmek	44,92**	24,22

4. táblázat: A történelemkönyvekben előforduló érzelmek és érzelemcsoportok gyakorisága saját csoport és külső csoportok felosztásában

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelmek gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzelmmel, melyet a csoport kapott: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

Pozitív és negatív események érzelmei a történelemkönyvekben

A történelemkönyvekben szereplő pozitív és negatív eseményeket leíró részeket ezután különválasztottuk, és így is megnéztük a magyarok és a más nemzetbeliek érzelmi reakcióinak különbségeit. Arra jutottunk, hogy ezek a fent említett különbségek főként a negatív történetek érzelmi reprezentációjának köszönhetők. A remény érzése a negatív értékkel bíró történelmi időszakoknál még szélsőségesebb

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

módon kapcsolódik a magyarokhoz ($\chi^2 (1)= 7,24$ $p<0,01$), és itt a történelmi pályaérzelmek magyar fölénye még nyilvánvalóbb ($\chi^2 (1)= 11,21$ $p<0,001$). (5. táblázat) Mindemellett a pozitív történeteknél a szomorúság és csalódás markánsan megjelenik a magyaroknak tulajdonítva ($\chi^2 (1)= 6,06$ $p<0,01$), szemben az örömmel, ami a külső csoportokhoz kapcsolódik ($\chi^2 (1)= 3,69$ $p<0,05$). Tendenciaszerűen pedig azt találjuk, hogy a saját nemzetbeliek elégedetlensége gyakoribb reakció (6. táblázat).

	Saját csoport (209)	Külső csoport (75)
Remény	20,09**	4
Történelmi pálya érzelmek	46,41***	13,33

5. táblázat: A történelemkönyvek negatív eseményeiben szereplő érzelmek és érzelmecsoportok saját csoport és külső csoportok felosztásában

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelem gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzellemmel, melyet a csoport kapott: * $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$.)

	Saját csoport (237)	Külső csoport (77)
Szomorúság, csalódottság	8,01**	0
Öröm	3,37	9,09*
Elégedetlenség	7,17	2,59

6. táblázat: A történelemkönyvek pozitív eseményeiben szereplő érzelmek és érzelmecsoportok saját csoport és külső csoportok felosztásában

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelem gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzellemmel, melyet a csoport kapott: * $p<0,05$; ** $p<0,01$; *** $p<0,001$.)

A kulturális és kommunikatív emlékezet eseményeinek érzelmei a történelemkönyvekben

Ezután a kulturális és a kommunikatív emlékekhez tartozó érzelmi mintázatokat tekintettük át a történelemkönyvekben. Úgy találtuk, hogy mindkettő követi a történelemkönyvek összképét, ugyanakkor a saját csoport tagjai több haragot (χ^2

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

(1)= 9 $p < 0,01$) és jóval kevesebb lelkesedést (χ^2 (1)= 13,47 $p < 0,001$) mutatnak a kommunikatív emlékezet eseményeinél, mint a kulturális emlékek esetén (7. táblázat).

	Kulturális (243)	Kommunikatív (218)
Harag	1,23	6,88**
Lelkesedés	9,87***	1,37

7. táblázat: A történelemkönyvek kulturális és kommunikatív emlékezeti részeiben megjelenő érzelmek és érzelmecsoportok gyakorisága a saját csoport esetén

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelmek gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzellemmel, melyet a csoport kapott: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

Néphistóriai szövegek

A naiv elbeszélések, amiket a megkérdezett kísérleti személyek adtak a magyar történelem sarkalatos történéseiről, szintén összehasonlítottuk a saját nemzet és más nemzetek összefüggésében megjelenő érzelmeket. A következő érzelmi megnyilvánulásokban jeleznek eltéréseket saját és más nemzetekhez tartozók között: a magyarok több félelmet (χ^2 (1)= 5,2 $p < 0,05$), lelkesedést (χ^2 (1)= 6,07 $p < 0,01$) kapnak, a remény tendenciaszerű különbséget mutat a magyarok javára, a külső csoportok tagjai pedig tiszteletet (χ^2 (1)= 7,74 $p < 0,01$), utálatot (χ^2 (1)= 18,93 $p < 0,001$) fejeznek ki gyakrabban. A történelmi pályaérezelmek csoportja a magyar nemzetbelieknél tűnnek fel többségben (χ^2 (1)= 10,61 $p < 0,001$) (8. táblázat).

	Saját csoport (187)	Külső csoport (107)
Szomorúság	17,11*	6,54
Lelkesedés	8,02**	0,93
Remény	6,41	1,86
Tisztelet	3,21	12,14**
Utálat	3,21	20,56***
Történelmi pálya érzelmek	34,22***	12,14

8. táblázat: A néphistóriai szövegekben előforduló érzelmek gyakorisága és érzelmcsoportok saját csoport és más nemzetbeliek felosztásban

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelem gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzellemmel, melyet a csoport kapott: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

Pozitív és negatív események érzelmei a néphistóriai szövegekben

Akárcsak a történelemkönyveknél, a naiv elbeszéléseknél is elkülönítettük a pozitív és a negatív történelmi események szövegrészeit, és ebben az esetben is inkább a negatív történelmi eseményeknél érvényesült a történelmi pályaérzelmek nemzethez kötődő megjelenése. A negatív történeteknél a szenvedés, fájdalom reakciói a magyarokra jellemzően tűnnek fel inkább ($\chi^2(1) = 3,62$ $p < 0,05$) (9. táblázat).

	Saját csoport (103)	Külső csoport (93)
Szenvedés, fájdalom	33,98*	18,27

9. táblázat: A néphistóriai szövegek negatív eseményeiben szereplő érzelmek és érzelmcsoportok saját csoport és külső csoportok felosztásában

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelem gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzellemmel, melyet a csoport kapott: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

A kulturális és kommunikatív emlékezet eseményeinek érzelmei a néphistóriai szövegekben

Ezúttal a kulturális és kommunikatív emlékezet néphistóriai elbeszéléseit vetettük elemzés alá, és azt kaptuk, hogy a magyar csoport történelmi pályához kapcsolódó érzelem többlete megjelenik mindkét emlékezettípus történeteibenél.

A történelemkönyvekben és a néphistóriai szövegekben megjelenő érzelmek különbségei

Végül összevetettük a történelemkönyvek és a naiv elbeszélők szövegeinek érzelmetulajdonításait. Ami az egyes érzelmeket illeti, a néphistóriai narratívumokban több szenvedés ($\chi^2(1) = 54,56$ $p < 0,001$) és szégyen ($\chi^2(1) = 4,91$ $p < 0,05$), valamint általában negatív érzelmek ($\chi^2(1) = 25,05$ $p < 0,001$) szerepel a saját csoport reprezentációjában, míg a történelemkönyvekben több remény ($\chi^2(1) = 6,81$ $p < 0,01$) és csalódás ($\chi^2(1) = 4,01$ $p < 0,05$). A történelmi pálya érzelmek tendenciaszintű különbséggel a történelemkönyvekben fordulnak elő gyakrabban a naiv elbeszélésekhez képest (10. táblázat).

	Történelemkönyv (463)	Néphistória (187)
Szenvedés	2,59	22,45***
Szégyen	0	1,07*
Negatív érzelmek	24,83	55,08***
Remény	14,68**	6,41
Csalódottság	2,15*	0
Történelmi pálya érzelmek	44,92	34,22

10. táblázat: A történelemkönyvekben és néphistóriai szövegekben megjelölt, saját csoportnak tulajdonított érzelmek és érzelmecsoportok gyakorisága

(Megjegyzés: zárójelben az adott csoportnak tulajdonított összes érzelmek gyakorisága található; a táblázatban relatív gyakoriságok szerepelnek, vagyis az egyes érzelmek előfordulási gyakoriságának százzal megszorított értékei osztva az összes érzelmekkel, melyet a csoport kapott: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.)

Az eredmények értelmezése

A történelmi szövegek érzelmi reprezentációjának vizsgálatára irányuló munkáink sorába tartozó jelen kutatás, melyben ezúttal történelmi tankönyvekben és néphistóriai szövegekben néztük az érzelmeket, megerősítette a történelmi pálya-érzelmek koncepcióját. Eredményeink nemcsak azt mutatják, hogy összhang tapasztalható a hivatalos történetírásban és a mindennapi tudásban foglalt

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

elképzelések között arról, hogy mi tekinthető jellegzetesen magyar érzelmi reakciónak a történelmi eseményekre vonatkozóan, hanem azt is, hogy az ezekben a történelmi szövegekben található érzelmi profil megegyezik a kísérleti helyzetben kapott mintázattal. A korábban történelmi pályaérzelmekként aposztrofált félelem, remény, lelkesedés, szomorúság, csalódás érzelem-együttes olyannyira dominál a nemzeti érzelmképben, hogy a saját csoport érzelmi válaszainak a történelemkönyvekben közel felét, a naiv elbeszélésekben több mint harmadát teszik ki, és mindenütt szignifikánsan nagyobb mértékben kötődnek a magyarokhoz, mint más nemzetekhez. Jóllehet a magyar nemzetnél fölényben talált érzelmi csoport egyes érzelmei a külső csoportoknál is néhol jelentős számban fordulnak elő (például félelem), mégis az érzelmeknek ilyen formában szerveződő alakzata sajátosan magyar interpretációs keretnek tűnik az érzelmi viszonyulások terén. A szövegekben spontán módon előforduló érzelmek közül a szenvedés, lelki fájdalom megnyilvánulásai tartoznak még a legjellemzőbb érzelmek közé a néphistóriai szövegeknél, akár a saját csoport, akár más nemzetek vonatkozásában, különösen a kommunikatív emlékezet tartományába tartozó eseményeknél, ami nem meglepő, ha számításba vesszük a XX. század tragikus történéseit. A saját csoport mégis szignifikánsan többször mutatja a szenvedés jeleit, ez az érzelem pedig teljesen beleilleszkedik a szomorúság, csalódás érzelmi körébe, mely egyfajta negatív tónusú, depresszív affektív működést jelez.

Egyes eredmények külön magyarázatra szorulnak. Érdekes kérdés, hogy a történelemkönyvekben miért jelenik meg még hangsúlyosabb mértékben a remény érzése a negatív helyzetekben magyar oldalról, vagy miért dominál a szomorúság és a csalódottság a saját csoportnál éppen a pozitív történéseknél az öröm helyett, és miért jelenik meg ugyanitt sokkal nagyobb elégedetlenség ($\chi^2(1) = 7,83$ $p < 0,01$), valamint harag ($\chi^2(1) = 6,35$ $p < 0,05$), mint a negatív eseményekben. Ugyanígy az a tendencia, hogy a történelmi pályaérzelmek különbségei negatív szituációkban még szembetűnőbbek, tovább erősíti a történelmi dimenzió bevezetésének szükségességét az eredmények értelmezésében. Egy olyan nemzet esetében, amelynek történelme bővelkedik a kudarcokban, az átmeneti pozitív fordulatok is csalódást, elégedetlenséget, haragot szülnek, ellentétben például egy olyan népcsoporttal, amelyek számára a pozitív esemény tartós békét, demokratikus fejlődést jelent

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

A hivatalos történetírásban legalább annyira élesen kirajzolódó érzelmreprezentációkat találunk, mint a laikusok elbeszéléseiben, ami arra utal, hogy a kollektív emlékezetbe épült egy érzelmi beállítódás, amit a magyarok egységesen maguknak, elődeiknek tulajdonítanak, melyről úgy érzélik, hogy visszatérő viszonyulásként jelenik meg.

A néphistóriai szövegekben jól érződik, hogy a kommunikatív emlékezetbe tartozó, jelenhez közel álló események, valóban feldolgozási folyamat alatt állnak, hiszen az érzelmek nagy gyakorisága utal az aktív, érzelmi involválódást és kifejezést magába foglaló kommunikációra, ellentétben a történelemkönyvekkel, amelyek nem arra hivatottak, hogy képlékeny reprezentációt közvetítsenek, sokkal inkább az a feladatuk, hogy a múltat megismertessék és érzelmileg közel hozzák az ifjúsághoz, mind a régmúlt, mind a közelmúlt nemzeti történeteit. Összhangban az elvárásokkal a néphistóriai szövegekben a negatív esetek mozgósítanak több érzelmet, a társas megosztás itt a megküzdés szolgálatában áll.

A történelemkönyvekben az 1956-os forradalomhoz tartozó nagy érzelmgyakoriság azért érdekes, mert illeszkedik ahhoz a nézethez, miszerint a forradalom a mai napig nem vált egységes hagyománnyá.²⁴

A kísérletileg előállított szövegeket alkalmazó vizsgálatunk külső csoportra vonatkozó reprezentációjában más nemzetek, legyenek azok szerbek, románok, oroszok vagy mások, büszkébbeknek, elégedettebbeknek mutatkoztak a magyaroknál, ugyanakkor több dühöt, utálatot is rendeltek hozzájuk. A büszkeség érzése tankönyvekben egyáltalán nem volt számottevő, naiv szövegekben pedig nem lehetett mérni, mivel a szöveget előhívó kérdés magában foglalta a büszkeség érzésére való utalást. Az utálat – hasonlóképpen a kísérleti elrendezéshez – itt is más nemzetbeliekhez kapcsolódott inkább, a haragnál nem találtunk különbséget. A történelemkönyvekben a magyarok elégedetlensége csak tendencijelleggel volt nagyobb, mint a külső csoportoknál a történelemkönyvekben, ugyanakkor mindenképpen érdekes megjegyezni, hogy az elégedettség-elégedetlenség érzelmkör 23 találatából 20, a pozitív történeteknél 17-ből 17 arra utalt, hogy a magyar nemzet tagjai nem voltak elégedettek helyzetükkel.

A történelemkönyvekben és a néphistóriai szövegekben talált érzelmképnél, amely a külső csoportot jeleníti meg, megfigyelhető, hogy valamennyi érzelm: a bizalom, tisztelet, lenézés, a felháborodás stb. olyan emóciók, melyek a saját

csoportra irányulnak, vagyis a magyarok szemszögéből szemlélve mutatják be az érzelmi folyamatokat. Tehát más nemzetek érzelmi reakciói csak annyiból érdekesek számunkra, amennyiben azok meghatározzák a helyzetünket, ők csak kiegészítői az ábrázolás központjában álló nemzetképnek. Ez az eredmény is támogatja a történetírás narratív felfogását, melyben legalább annyira kell számolnunk az író által kínált perspektívával, mint magukkal a „nyers tényekkel”.

Megvitatás

A kollektív emlékezetben megőrzött események, melyeket a csoport érdekesnek tart a fennmaradásra, központi magvát képezik a közösség identitásának. A megosztott és áthagyományozott tapasztalatok biztosítják a csoporthoz tartozók koherens énképét, az élményekről alkotott konstrukciók létrehozása és továbbörökítése teszi lehetővé a folytonosság és önazonosság érzésének megélését az egymást követő generációk számára. Az átélt események emlékké való konfigurálása, a kollektív emlékezet letéteményeseinek számító szimbólumok, tárgyak, történetek megkonstruálása önmagában feltételezi a jelentésadás folyamatát. Ennek a jelentésadási műveletnek elengedhetetlen része az érzelmekkel való felruházás, az események affektív kiértékelésének aktusa. A csoport ismétlődő tapasztalataiból származó együttes élmények létrehozzák az érzelmi válaszok egyfajta konvergenciáját, amely nemcsak egy adott korszak eseményeiben osztozók érzelmi hajlandóságát kapcsolja össze, hanem a nemzeti identitás időbeni folytonossága révén a nemzedékek egymás után következő sorainak érzelmi reakcióit is. Ez az érzelmi mintázat beépül a múltból alkotott reprezentációkba, az érzelmi reakciók terén mutatkozó kongruencia hozzájárul a csoport identitásának megőrzéséhez.

A magyar történelem reprezentációjának érzelmi aspektusának vizsgálata jól kiegészíti azt a képet, amit László, Ehmann és Imre (2002) korábbi, ugyanezekben a néphistóriai szövegeken végzett kutatása mutatott²⁵. Az elbeszélésben megjelenő tematikus reprezentációk elemzésénél azt állapították meg, hogy a pozitív oldalról a szabadságért való harc, negatív oldalról pedig az életek, értékek, földterületek elvesztése, az idegen uralom általi megszállás tették ki a válaszok nagy részét, míg a kooperációra, segítőtársakra, tartós békés időszakokra való utalás jelentősen

alulreprezentáltan jelent meg. Ennek a reprezentációs mintázatnak teljesen megfelelő az érzelmi mintázat, melyet vizsgálatunk hozott.

A magyar történelmi pályához kapcsolódó érzelmek különleges alakzatot hoznak létre, melyben félelem, remény, lelkesedés, szomorúság, csalódás és szenvedés együttes megjelenése figyelhető meg. Az érzelmek ilyen dinamikus alakzata azt sugallja, hogy az egyes érzelmeket nem érthetjük meg a társas-társadalmi kontextus figyelembe vétele nélkül. Eredményeink empirikus adatokkal támasztják alá, hogy Bibó István hét évizeddel korábban írott elemzései máig aktuálisak a magyar nemzeti identitás érzelmi szerkezetét illetően.

Bibó István²⁶ a társas csoportok lelki folyamataira vonatkozóan bevezeti a közösségi hisztéria fogalmát, amely magába foglalja azokat a lelkiállapotokat, amelyek az egyes nemzetek történelmi tapasztalatában megjelenő hatalmas megrázkódtatások, sorscsapások következtében azon népcsoportok sajátjai lesznek. A közösségi hisztéria jellegzetes „tünetei”: a realitástól való elrugaszkodás, a problémák megoldásának képtelensége, bizonytalan és túlméretezett önértékelés, irreális és aránytalan reagálás a külső hatásokra. A csoportban rögzül egy bizonyos gondolati, érzelmi beállítódás, ami illúziók kergetéséhez vezet. Bibó szerint Magyarország esetében a történelmi területekhez való ragaszkodás, illetve a képtelenség arra, hogy a területet nemzeti érzéssel töltsék meg, alaptalan reményeket táplált a nemzetben. Az állandó létért való harc jelentős következményeket vont maga után a csoport kognitív-érzelmi működését tekintve. A nemzet alapjait érintő veszteségek sorozata a csoport élményszerveződésének központi magjává vált. Az irreális területi elképzelésekhez való ragaszkodás, a kudarcokon való rágódás, az elérhetetlenek visszaszerzéséhez fűzött remények beteljesedésének hiánya szükségszerűen csalódásokhoz, egyfajta depresszív beállítódáshoz vezetett. Remény és szomorúság, lelkesedés és csalódás elkerülhetetlenül követik egymást. A magyaroknál megjelenő remény az abban való bizakodást jelenti, hogy közelebb kerülhetnek a vágyott célokhoz, hogy kilépnek a rögzült, torz megoldási módok nyomvonaláról. Ez e remény egy pesszimista remény, ami a sok csapást elszenvedettek bizakodását jelenti abban, hogy többé nem éri őket hasonló megrázkódtatás. Nem véletlen, hogy a történelemkönyvekben negatív eseményeknél még szélsőségesebb megnyilvánulásait találjuk a magyarok reményeinek. A nemzeti keretek bizonytalansága olyan intenzív, mindent átható,

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

permanens félelmi állapotot eredményez, amely a csoport viselkedésének fontos mozgatórugója lesz. Ez az állapot egyenértékűnek tekinthető a trauma élményével, s mint ilyen, olyan alacsony szintű kognitív és érzelmi folyamatokat mozgósít, melyek egyfajta állandó készenléti állapotra készítetik a csoportot, megbénul a gondolkodás, az érzelmek. A félelmek egy része természetesen valós, ennek megfelelően a külső csoportokról alkotott reprezentáció egy ellenséges, támadó viszonyulás köré szerveződik. Erősen ambivalens működés alakul ki: mániás önfelnagyítás eltúlzott lelkesedéssel és depresszív önvád ebben a dinamikában jól megférnek egymás mellett. A depresszív működésmód jelenti egyrészt a veszteségből származó szomorúságot és azt a szorongást is, amely abból fakad, hogy az átélő nem tudja megőrizni integritását. Szomorúság és szorongás egyidejű jelenléte áll elő. Ilyen történelmi tapasztalatok nyomán előállt érzelmi működésben értelmezhetővé válik a frusztrált-elkeseredett hozzáállás olyan fordulatok esetén, melyek egy másik nemzet számára akár az optimizmust hívnák elő, vagy a reménybe való kapaszkodás éppen akkor, amikor a dolgok rosszabbra fordulnak.

A történelmi reprezentáció érzelmi-értékelő dimenziójában valójában egy olyan perspektíva tükröződik, amely talán nem is válik nyilvánvalóvá sem az elbeszélők, sem a befogadók számára, mégis meghatározza a múlttól, a nemzetről való elképzeléseket. Eredményeink rávilágítanak az emlékezés társadalmi meghatározottságára, arra, hogy a kollektív feldolgozás és megőrzés milyen interpretációs mechanizmusokon keresztül érvényesül. Ennek a közös feldolgozási folyamatnak elengedhetetlen része az érzelmek kommunikációja, különösen a sérelmek, kudarcok esetén, ahogy ezt ebben a vizsgálatban is tapasztalhattuk.

A csoport életét érintő eseményekben az egyéni és kollektív élmények szétválaszthatatlanul egybefonódnak. Személyes élettörténetek és csoporttörténet a társas kommunikáció folyamatai révén szelektálódnak, nyernek értelmet és őrződnek meg generációkon keresztül, s válnak a hivatalos nemzeti történelem építőelemeivé.

A hivatalos történetírás szerepe változásokon ment keresztül az elmúlt évszázad során. A nyilvános történelem előtérbe lépésével számolnunk kell azokkal az új közvetítő csatornákkal, melyek a kollektív emlékezet meghatározó hordozóivá váltak, s melyeknek ugyanúgy hatása van a jelen generációk csoportidentitásának formálására, a reprezentációk kialakítására, mint a professzionális történetírók által létrehozott narratívumoknak. Mindezen megfontolások mellett a tankönyvek által

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

megjelenített történelem ma is a kollektív emlékezet egyik, ha nem legfőbb mediátora, s az általuk reprezentált és a szájhagyományban élő érzelmkép összhangja azt mutatja, hogy a lehetséges eltérések ellenére a hivatalos és a népi emlékezetben a főbb történelmi események érzelmi aspektusa egyformán képződött le, így egységes viszonyulásnak tekinthető. Vizsgálatunkból az is nyilvánvalóvá válik, hogy a nemzet életének kiemelkedő eseményeit elbeszélő kanonikus narratívumok nem lehetnek a történések tárgyyszerű leírásai, a tankönyvek implicit szemantikája a történelmi eseményekhez való viszonyulást is közvetít a fiatalok számára, így a tankönyvíróknak jelentős felelőssége van abban, hogy miként járulnak hozzá az újabb generációk nemzeti identitásának formálásához.

László János – Fülöp Éva: A történelem érzelmi reprezentációja történelemkönyvekben és naiv elbeszélésekben

JEGYZETEK

1. FÜLÖP Éva (2008): *Az érzelmek reprezentációja történelmi regényekben és történelemkönyvekben*. In: ERŐS Ferenc (szerk.): *Megismerés, reprezentáció, értelmezés. 10 éves a PTE Pszichológiai Doktori Iskolája*. PTE BTK Pszichológiai Intézet, Pécs, 99–114.
2. I. m.; LÁSZLÓ János – FÜLÖP Éva (2010): *Érzelmek a valós csoportközi konfliktusokban – a csoportközi érzelmek történelmi lehorgonyozása (kézirat elfogadva)*
3. ASSMANN, J. (1999): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Kiadó, Budapest
4. HALBWACHS, M. (1925): *Les cadres sociaux de la mémoire*. Alcan, Paris; HALBWACHS, M. (1941): *La Topographie Légendaire des Évangiles en Terre Sainte: Étude de Mémoire Collective*. Presses Universitaires de France, Paris; HALBWACHS, M. (1950): *La mémoire collective*. Presses Universitaires de France, Paris
5. HALBWACHS (1925)
6. ASSMANN (1999)
7. MÉREI Ferenc (1948): *Az együttes élmény*. Officina, Budapest
8. LÁSZLÓ János (2005): *A történetek tudománya: Bevezetés a narratív pszichológiába*. Pszichológiai Horizont; Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
9. PI. WHITE, H. V. (1973): *Metahistory. The Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore
10. Lásd: GYÁNI Gábor (2000): *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág Kiadó, Budapest
11. BRUNER, J. (2005): *Valóságos elmék, lehetséges világok*. Új Mandátum Kiadó, Budapest
12. LIU, J. H. – LÁSZLÓ János (2007): *A narrative theory of history and identity: Social identity, social representations, society and the individual*. In: G. MOLONEY, Iain Walker (Eds.): *Social representations and history*, 85-107, Palgrave-Macmillan.
13. WERTSCH, J. W (2002). *Voices of collective remembering*. Cambridge University Press, Cambridge – New York
14. I. m.
15. WHITE, H. (1981): *The value of narrativity in the representation of reality*. In: MITCHELL, W. (szerk.): *On Narrative*, University of Chicago Press, Chicago, IL., 1-23.
16. GYÁNI Gábor (2007): *Relatív történelem*. Typotex Kiadó, Budapest
17. LIU, J. H. – WILSON, M. W. – McCLURE, J. – HIGGINS, T. R. (1999): *Social identity and the perception of history: Cultural representations of Aotearoa/New Zealand*. *European Journal of Social Psychology*, 29, 1021-1047.
18. LÁSZLÓ, J. – EHMANN, B. – IMRE, O. (2002): *Les représentations sociales de l'histoire: la narration populaire historique et l'identité nationale*. In: LAURENS, S. és ROUSSIAU, N. (Eds.): *La mémoire sociale. Identités et Représentations Sociales*, 187–198, Université Rennes, Rennes
19. PENNEBAKER, J. W. – PAEZ, D. – RIMÉ, B. (szerk.) (1997): *Collective memory of political events: Social psychological perspectives*. NJ: Erlbaum, Hillsdale
20. LIU, J. H. – PAEZ, D. – HANKE, K. – ROSA, A. – HILTON, D. J. – SIBLEY, C. G. – CABECINHAS, R., (2009): *Dimensions of universal meaning in the evaluation of events in world history? Rewards and costs of forcing agreement in meaning on cross-cultural data from 30 societies* (in press)
21. SILBERZTEIN, M. (2009): *NooJ Manual: a Linguistic Annotation System for Corpus Processing*
22. FÜLÖP Éva – LÁSZLÓ János (2006): *Az elbeszélések érzelmi aspektusának vizsgálata tartalomelemző program segítségével*. IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged
23. LÁSZLÓ János – FÜLÖP Éva (2008). *Emotional consequences of historical events in contemporary Hungarians*, 15. EAESP General Meeting, Opatija; LÁSZLÓ János – FÜLÖP Éva (2010): *Érzelmek a valós csoportközi konfliktusokban – a csoportközi érzelmek történelmi lehorgonyozása (kézirat elfogadva)*
24. RAINER Jánost idézi: GYÁNI, 2007
25. LÁSZLÓ, J. – EHMANN, B. – IMRE, O. (2002): *Les représentations sociales de l'histoire: la narration populaire historique et l'identité nationale*. In LAURENS, S. és ROUSSIAU, N. (Eds.), *La mémoire sociale. Identités et Représentations Sociales*, 187–198, Rennes, Université Rennes
26. BIBÓ István (2004): *Válogatott tanulmányok*. Magvető Kiadó, Budapest

ABSTRACT

László, János – Fülöp, Éva

Emotional representation of history in history textbooks and naive narrations

Our study is part of series of studies about emotional organization of national identity. In our previous study (Fülöp, 2008) the same history textbooks and lay stories were analyzed as in the present one based on relevant socialpsychological paradigms (infracommunication, linguistic category model, inter-group bias in attribution of positive-negative emotions) concerning emotional processes of inter-group relationships. It was supposed that history textbooks and lay stories about history as significant group narratives can be suitable for revealing the patterns of national identity regarding to organization of experiences and meaning giving. The then results showed that approaches explaining emotions in inter-group situations in many cases ignore the connection of group-based emotions and group history, emotions in representation of Hungarians in historical context didn't fit to predictions of those emotion concepts. Taking into account historical aspect of inter-group relations we examined group-based emotions connected to real historical events in experimental settings (Fülöp, 2008; László & Fülöp, 2010) and characteristic emotional pattern attributed to Hungarians was found. In historical conflict situation typical emotions of Hungarians were: fear, hope, enthusiasm, disappointment and sadness. According to our results it was proposed that historical trajectory of a nation- namely unique sequence of positive and negative emotions- infers representative configuration of emotions, which becomes part of national identity. Based on these considerations we brought in concept of historical trajectory related emotions, by we mean emotions which become characteristic as emotional responsiveness through organization of repetitive historical events of given nations and can be considered as consequently recurring emotions in representation of history. Awaiting of these experimental results further analyses was conducting regarding to emotion matches of history textbooks and lay history narratives, which -based on István Bibó's conception about societal-psychological processes, in the light of historical experiences of Hungarian nation – we could interpret in a much fine-grained way with adaptation of concept of historical trajectory related emotions.